

45

A budai Noah alapítványa a Szentföldön

A XVII. század eleje

(a) Jozséf ben Mose mi-Trani (MAHARIT) (1568–1639), *Tesuvot u-piszkei MAHARIT hehadasim / MAHARIT responsumai és újabb magyarázatai*, ed. Zvi J. Leitner (Jerusalem: Makhon Yerushalayim, 1978), no. 21

Ú j a b b k i a d á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 551–555, no. 126 (héber szöveg és magyar fordítás)

K é r d é s .

A bölcs Reuvén, aki elhunyt, halála előtt úgy rendelkezett, hogy vejei közül valaki vigye el a csontjait eltemetni Erec Jiszáélbe,¹ és a vagyonából fizessék meg neki a kiadásait. Továbbá a költségein felül adjanak a fáradozásáért bért, 8 (ezer) *levaná-t*,² hogy teljes szívvel végezze a dolgot. Azonban a vita elkerülése végett, hogy ki vigye közülük,³ a vejei vessenek sorsot egymás között, s azé legyen a feladat, akire a sors esik, és az említett módon fizessenek neki. A fent említett Reuvén vejei pedig egyezséget kötöttek egymással, hogy bárkire essék is közülük a sors, a végrendeletben említett összegből az illető csak ötezer *levaná-t* kap az említett kiadásaira, mert egymás között ennyire becsülték a kiadásokat. És sorsot vetettek, és az Lévire esett.

(...)

Lévi pedig végrehajtotta apósa végrendeletét, és elvitte annak csontjait Erec Jiszáélbe. A több mint 8 ezer *levana* útiköltségen kívül Kustában további kiadásai is voltak a csontok miatt, nehogy a vámosok az ellenőrzéskor rátaláljanak. Szintúgy, amikor a hajó Szidónhoz (CYDVN)⁴ közeledett, egy nem tiszta eset történt. Egy asszonynál megtalálták a férje csontjait, és a hajó minden utasát megvádolták. Az említett Lévi száz tallért volt kénytelen fizetni az apósa csontjaiért a rágalom miatt. Erec Jiszáélben a város felügyelői és az Egylet (*Hevra*)⁵ szintén kértek egy tallért a sírhelyért. A fent említett kiadásokra és költségekre Reuvén vejei nem gondoltak, amikor Lévivel megállapodtak. Ezért Lévi most kéri a sógorait, apósának örökösait, hogy vállaljanak részt azokból a kiadásokból is, amelyeket neki kellett állnia, mert csak az útköltségben és az ellátásban stb. állapodott meg velük, de nem volt szó közöttük az elhunytal kapcsolatos kiadásokról. Bizonyítja ezt az is, hogy Budun (BVDVN) szent községben az Egylet fáradozását a csontok

¹ A Szentföldre.

² Levana: más néven peruta / akcse, török aprópénz.

³ Ti. a csontokat.

⁴ Kikötő a Földközi-tenger keleti partjánál (Fönícia).

⁵ Ti. a száfedí (Cfat) Hevra kaddisa.

kivétele⁶ körül és a csontokkal kapcsolatos további kiadásokat mind az örökösök fedezték, és nem az említett Lévi.

Ezért hát tanítónk adjon számunkra tanítást, hogy van-e igazság Reuvén örököseinek szavaiban, miszerint ők már megállapodtak Lévivel a kiadásokat illetően, és csak a balszerencsén múltott, hogy így alakult.

V á l a s z .

(...)⁷

Nem szokásom döntést hozni, amint erre válaszaikban már a többiek is felhívták a figyelmet. Mindazonáltal, miután ti igaz emberek vagytok, és sógorotok, a tekintélyes vezető (*alluf*) – őrizze őt Sziklája és Szabadítója – szintén nagy utat és számos veszélyt vállalt magára, nagy tisztességet végzett, (...) ⁸ ne történjék meg, ⁹ hogy nem adjátok meg neki azokat a kiadásait, amelyekre a megegyezéskor nem gondoltatok. Mert a kérdés megfogalmazása szerint csak az útiköltség, valamint az ételre és az italtra való kiadások megfizetéséről állapodtatok meg, és ebben nincsenek benne egyéb, véletlen folytán keletkező kiadások. Ez az igazság és a valóság, és most már legyen béke, ¹⁰ amint a szeretet kívánja.

R. Jesaja, uram (és) atyám (*adoni avi*)¹¹ – emléke legyen áldott – fia.

A rabbi, tanítónk, R. Jesaja úr – őrizze és áldja meg őt a Könyörületes – szavai helytállóak, és nem kívánnak megerősítést, mert ilyen különös esetek ritkán fordulnak elő, és nem láthatók előre. Nyilvánvaló továbbá, hogy a megállapodásba csak azt foglalták bele, amit tiszteletre méltó tanítónk, R. Noah – emléke legyen áldott – a végrendeletében kikötött: hogy azoknak, akik (a csontjait) elviszik, fizessék meg a kiadásait. A “szállító kiadásai” (kifejezés) pedig úgy értendő, hogy nem lehet azt mondani: ez nincs benne; mert ahhoz, hogy előre lásd, fel kellett volna menned az Örökkévaló hegyére.¹² A temetés (költségeit), valamint az ezzel kapcsolatos kiadásokat viszont nem kellett (külön) említeni, mert nyilvánvaló volt számára, hogy ezek (Reuvén) vagyonából meg lesznek térítve, mert hiszen a kiadásokra vonatkozó megállapodásban vállaltatok az utazás költségeinek megfizetését, és nyilvánvaló volt számára, hogy ami (netán) nincs belefoglalva a megállapodásba, azzal is ugyanezt kell tenni.

Az aláíró: Jozsef, tiszteletre méltó tanítónk, R. Mose *mi-Trani* – emléke legyen élő az eljövendő világban – fia.

(b) Josijáhu ben Jozsef Pinto (1565–1648), *Nivhar mi-keszef / Ezüstnél becsesebb*: “Hósen mispat” (Aleppo, 1869), no. 101

⁶ Exhumálása.

⁷ Az első nyomtatott kiadásban itt nagy üres hely van, minden bizonnyal azért, mert a szedő nem tudta kibetűzni a kézirat szövegét.

⁸ Lásd az előző jegyzet.

⁹ Szó szerint: “távol legyen” (hebraizmus).

¹⁰ Üdvözlét.

¹¹ Az apa neve hiányzik.

¹² Ti. mint Mózesnek a Nebo hegyére, ahonnan meglátta az ígért földjét. Deut. 34.

Ú j a b b k i a d á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 569–572, no. 132 (héber szöveg és magyar fordítás)

K é r d é s .

Az egyenes törvények és az igaz Tóra tanítója adjon számunkra tanítást abban az ügyben, amely a *halákha* rendszeres tanulásával kapcsolatosan itt, Cfatban – épüljön fel, és álljon meg szilárdan – felmerült.

Annak az összegnek a segítségével, amelyet egy nagylelkű buduni (BVDVN) férfi sok évvel ezelőtt alapítványként (*keren kajjemet*) rendelt szent célokra, az említett tanulás dicséretesen gyarapodott, és magas szintre emelkedett. És a Név¹³ – legyen áldott – megjutalmazta az adományozót, és csontjait itt, szent városunkban, a legjobb sírhelyek egyikén temették el, úgy, ahogyan az az említett férfihoz méltó. A rendszeresen tanuló tudós férfiak (*talmid hákhám*) ellátására szolgáló pénzt minden évben az említett adományozó rokona, egy tudós férfi hozta el. De most, mivel az említett tudós férfi el akar költözni Jeruzsálembe – épüljön fel és álljon meg szilárdan, mihamarább, még a mi napjainkban –, az említett adományozó által adott összeget az ottani tanulás rendszeressé tételére akarja fordítani. Holott az említett adományozó nem így rendelkezett az említett tanulás elhelyezése ügyében: a pénzt nem lehet bárhol felhasználni, ahová a tudós bölcs éppen áthelyezi a lakóhelyét.

Tanítóm, a rabbi adjon számunkra tanítást: szabad-e a tudós férfinak megváltoztatnia az adományozott összeg felhasználásának helyét? És legyen sokszoros jutalma az Egektől.¹⁴

V á l a s z .

(...) Az adott esetben, miután a fogadalmat tevő már elhunyt, és nem változtatta meg (a rendelkezését), mindenki, aki azt az összeget kezeli, köteles az ő (akaratát)

¹³ Ti. az istennév.

¹⁴ A jómódú és jámbor budai Noah úr végakaratóban¹⁴ bizonyos összeget hagyományozott a száfedi (Cfat) jesiva számára, azzal a kikötéssel, hogy csak az említett helyen használható fel, és csak az említett célra. Nővérenek veje, akire az adomány kezelését bízta, Jeruzsálembe költözött, és magával vitte az alapítványt is. Vita támadt a végrendelet végrehajtása felől: megszegték-e az adományozó rendelkezését a jesiva áthelyezésével?

A válaszban a rabbi hosszasan elemzi az alapítványt tevő szándékát, és alaposan megvizsgálja a végrendelet szövegét. Arra a következtésre jut, hogy Noah úr szándéka mindenképpen az volt, hogy az alapítványból talmid hákhám-okat támogassanak, olyanokat, akik az ő lelki üdvéért Tórát tanulnak. Ebben az értelemben közömbös volt számára, hogy a Szentföldön éppen melyik városban tanulnak: Száfedben-e, vagy Jeruzsálemben. Ha a kegyes tanulás¹⁴ Izráelben lehetetlenné válnék, akkor az adomány felhasználható akár Budán is, feltéve, hogy találnak tanulni vágyókat. Mindez úgy értendő, hogy amennyiben Száfedben egyáltalán nem volnának tudósok, az alapítványt át lehet helyezni akár Budára is. Ha azonban, és ameddig, vannak, akkor Száfednek előjoga van. Ezért R. Mose a következőképpen fejezi be a válaszát, idézve a végrendeletből, amely említi Budát is.

követni, és oda küldeni az összeget, ahová a fogadalmat tevő az életében szánta. Erre pedig a Cfatban, az Örökkévaló előtt ülő tudós férfiak jogosultak, azért, hogy állandó tanházuk legyen, a hírnév és dicsőség (kedvé)ért, valamint a fogadalmat tevő lelkének nyugalmaért – legyen meg nyugalmanak méltósága.

(c) Mose ben Hajjim (1615 k.–1685), *Torat Mose / Mózes Tórája* (Szaloniki, 1777): “Jore déa”, no. 3

Ú j a b b k i a d á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 606–608, no. 141 (héber szöveg és magyar fordítás)

Noah, az igaz ember dolgáról, aki több helyre is adományt tett. Többek között ennyi és ennyi gisz-t¹⁵ szentelt arra (a célra), hogy a jövedelmét (pérot)¹⁶ adják 4 Tóra-tanulónak (baal tora) Cfatban, hogy rendszeresen tanuljanak halákhát és Talmudot, déltől éjfélig. Mindez le van írva a szerződésben. És a végrendelet szövege.

“(…)¹⁷

És az adomány elosztása a nővérem, Zisli (zysly)¹⁸ úrnő kezében legyen, a halálát követően pedig a veje, Jaakov úr kezében.”

Bizonyos idő után vita támadt Jaakov úr, az adományozó nővérének veje és a cfati község emberei között, mert a vő Cfatból Jeruzsálembe költözött, és a fent említett alapítványt magával vitte.

Tanítónk adjon számunkra tanítást, hogy a fent említett (személy)¹⁹ megváltoztathatja-e az elhunyt végrendeletét.

(…)

Ha – Isten ne adja – az említett tanítás megszűnnék náluk, akár mert nem akarnak az említett rendszerben tanulni, akár pedig ha – Isten ne adja – mindannyian eltávoznának: akkor is mindenképpen maradjon meg az adomány és az említett tanulás támogatása, azaz kötelesek gondoskodni arról, hogy a tanulás az említett rendszerben más helyen²⁰ megmaradjon, mindaddig, ameddig az Örökkévaló – legyen áldott – ki nem tágítja Budun (bvdvn) városának határait, és majd találni fognak itt 3 Tóra-tanulót, sátorban lakót,²¹ hogy az említett rendszerben tanuljanak.

¹⁵ Gisz: grosz / gurus.

¹⁶ Szó szerint: “gyümölcsseit”; értsd: kamatát.

¹⁷ A továbbiakban a végrendelet szövege következik.

¹⁸ Züszl / Süssl.

¹⁹ Ti. Jaakov úr.

²⁰ Értsd: valahol másutt.

²¹ Értsd: jámbor. Gen. 25,27 (Jákov jelzője).

(d) Jozsef ben Jichak Almosznino (1642–1689), *Édut bi-Jehoszéf / Bizonyosság Józsefben*, I (Konstantinápoly, 1711), no. 11

Ú j a b b k i a d á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 625–627, no. 148 (héber szöveg és magyar fordítás)

[Kérdés.]

Arról a kegyes adományról (hekdés),²² amelyet egy zsidó férfi tett Cfat alapítványa (heszgér)²³ számára.

Jött az idők múltával egy rokona,²⁴ megszüntette az alapítványt, és magával vitte Jeruzsálembe. Helyes-e a dolog?

[Válasz.]²⁵

(...) Ha Cfatban netán nem találnának tudós férfiakat (talmid hákhám), akkor vigyék el az intézményt más helyre, azonban ne az országon²⁶ kívülre. Ebből látható, hogy (Noah úr) nem részletezte, hová vihető magában Erec Jisráélben, mint ahogyan Budával kapcsolatban meghatározta: ha Budán nem lehetséges, akkor Szalonikiben vagy máshol.

Itt²⁷ azt mondta: más hely, de nem többet. Szerény tudásom szerint a következő volt a szándéka. Amikor látta, hogy az országon kívül²⁸ fog elhunyni, és lesz eltemetve, meghagyta, hogy vigyék el a csontjait Cfatba, amint az ismeretes. Ennek megfelelően azt gondolta ki, hogy ott, ahol éppen el lesz temetve, járjon előtte a jótékonyága: ott tanuljanak egy intézményben. Ezért rendelkezik úgy, hogy Budán, amely az országon kívül van, és ahol ideiglenesen eltemetik, ott legyen az intézmény, amelyben tanulnak.

(...)

És miután azt kívánta, hogy a csontjait Cfatba vigyék, amely Erec Jisráélben található, úgy határozott, hogy az intézmény Cfatban legyen, azért, hogy a kegyes cselekedete (micva) a közelében legyen.

(...)²⁹

²² Az alapítvány (heszgér) lehet intézmény, rendszerint épület stb. is, mint a német (zsidó) Klaus / Kloster, “zárt / bezárt hely”, “zárda”. A Szentföldön a szefárdi héber szót használták.

²³ Betű szerint: “zárolt (összeg)”.

²⁴ Ti. Noah rokona, Jaakov úr.

²⁵ A válaszban R. Almosznino olyan részleteket is említ, amelyek más forrásban nem szerepelnek.

²⁶ Ti. a Szentföldön.

²⁷ Értsd: ezzel.

²⁸ Értsd: nem Erec Jisráélben.

²⁹ A válaszban Jozsef Almosznino úgy döntött, hogy Noah úr adománya a száfedi (Cfat) tudósokat illeti.